

Nikola Pantelić*

Pravni i društveni aspekti krivičnog dela nasilje u porodici u Republici Srbiji

Sadržaj

1. Uvod
2. Pravna analiza člana 194 KZ
3. Nasilje u porodici u sudskoj praksi
4. Procesuiranje krivičnog dela nasilje u porodici
5. Zaključak

1. Uvod

Uprkos načelnoj tvrdnji da je porodica zajednica koja se zasniva iz ljubavi i radi ciljeva koji su sa tim osećanjem povezani, te predstavlja centar nežnosti i pažnje, rezultati istraživanja sprovedenih u različitim pravnim sistemima, među kojima su i pravni sistemi iz regiona, ukazuju da, osim vojske u ratu, „porodica predstavlja društvenu instituciju sa najviše nasilja, odnosno mesto gde postoje velike šanse da neko bude ubijen, fizički zlostavljan, udaren, pretučen, ošamaren”.¹ Možda i najizraženiji problem porodičnog nasilja su njegova tajnovitost i pojava koju možemo da kvalifikujemo kao prenos frustracija sa generacije na generaciju („međugeneracijska transmisija porodičnog nasilja”) gde se prihvatanjem uloge i oponašanjem agresora, kao i žrtve, zamagljuje sveukupna negativnost pojave, te se prihvata takvo stanje kao životni usud.²

Zbog velike društvene opasnosti zakonodavac je nasilje u okviru porodice, sankcionisao (i) krivičnim pravom, kojim se nastoje suzbiti najnegativnije i najopasnije društvene pojave. Krivično delo nasilje u porodici je jedno od krivičnih dela čija se velika društvena opasnost u velikoj meri apostrofira. Nesporan je štetni uticaj nasilja u porodici. Naime, pored toga što krivično delo pogađa člana porodice, koga je ugrozio drugi član porodice, (ne)posredno takav atak, pogađa i samu porodicu, kao celinu. Ukoliko uzmemo u obzir da sociologija definiše porodicu kao osnovnu ćeliju društva, njenim destabilizovanjem se, u određenoj meri, vrši destabilizacija čitavog društva. Međutim, paradoks krivičnog dela (tačnije njegove velike društvene opasnosti) ogleda se u tome što bi hipotetičkom dekriminalizacijom ovog krivičnog dela iz Krivičnog zakonika položaj, makar neposrednog, pasivnog subjekta ostao nepromenjen;

* Autor je zamenik javnog tužioca u Trećem osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu.

¹ Dostupno na: <http://www.vds.org.rs/File/Tem0603.pdf> str. 17, očitavanje 27. 12. 2015.

² Dostupno na: <http://www.vds.org.rs/File/Tem0603.pdf> str. 17, očitavanje 27. 12. 2015.

porodica kao društvena zajednica života supružnika i njihove dece ne bi bila ugrožena. Naime, činjenica je da izvesna doza netrpeljivosti, sukoba mišljenja, pa čak i određeni stepen nasilja prati određeni broj porodica i to nije pojava koju možemo vezati za početak ovog milenijuma. S druge strane, formalnopravna zaštita zaštitnog objekta - porodice - započela je 2002. godine, kada je članom 118a predviđeno posebno krivično delo, pod istim nazivom.³ Međutim, zaštita od nasilnika u okviru porodice, kao i sankcionisanje okrivljenih nije počelo 2002. godine, niti bi krivičnopravna zaštita, dakle, prestala momentom (hipotetičke) dekriminalizacije. Razlog takvog stanja proizilazi iz činjenice da radnja izvršenja ovog krivičnog dela, sadrži bića drugih krivičnih dela, rasutih širom Krivičnog zakonika, smeštenih u različita poglavlja. Pojava da se neko činjenično stanje može podvesti pod biće više krivičnih dela nije kuriozitet, već svojevrsno pravilo, s obzirom na to da se većina *lex specialis* krivičnih dela oslanjaju na krivična dela iz kojih su, praktično potekli (*lex generali*) te shodno pravilu, sa njima ima određenih sličnosti.

Oba oblika telesnih povreda (teška telesna povreda čl. 121 KZ i laka telesna povreda čl. 122 KZ), ugrožavanje sigurnosti (čl. 138 KZ), nasilničko ponašanje (čl. 344) itd. karakterističnija su krivična dela, koja kada se izvršavaju u okviru porodice, su apstrahovana ovim krivičnim delom, sa posebnim zaštitnim objektom – porodicom. Pre inkriminisanja posebnog krivičnog dela, sa posebnim zaštitnim objektom, nasilje u okviru porodice kao negativna pojava, oličena u nekom biću krivičnog dela, takođe je inkriminisano, s tim što okrivljenom, koji je ispoljavao različite vidove agresije, na teret stavljanu najčešće neko od navedenih krivičnih dela. Zakonodavac, naravno, nasilje u porodici nije dekriminalizovao, niti su njegove intencije usmerene u tom smeru. Naprotiv, u godinama koje su usledile nakon inkriminisanja krivičnog dela, on je brusio legislativu, ne bi li što adekvatnije ostvario cilj koji se ogleda u zaštiti i očuvanju porodice. Danas je nasilje u porodici postavljeno na nivo na kome, verovatno, zaslužuje da se nalazi, gotovo u rangu sa najtežim krivičnim delima koja podrivaju društveni sistem Srbije.

Krivičnim zakonikom⁴ koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine nastavljena je aktivnost zakonodavca. Uveden je još jedan stav člana, kao dopuna postojeće odredbe, dok su smanjene predviđene kazne za izvršenje ovog dela, da bi izmenama i dopunama KZ iz 2009. godine bio preciziran pojam člana porodice i ponovo pooštrene predviđene kazne.

Pored krivičnog zakonodavstva, suzbijanje nasilja u porodici pratila je i delatnost na drugim poljima. Ustavotvorac je nizom odredbi Ustava RS⁵ postavio okvir kojim se štiti porodica i njene elementarne vrednosti. Problemi sa kojima se susreće društvo, kada je u pitanju ovo krivično delo u praksi su teško otklonjive pojave. Možda najveći među njima tiče se visokog procenta tamne brojke kriminaliteta, prisutne usled prirodne želje da porodične “nesuglasnice” ostanu porodična tajna. Odmah za tim problemom figurira i mali broj procesuiranja i otežanog dokazivanja krivičnog dela (koje će, između ostalih pojava, biti jedan od predmeta analize ovog članka). Navedene pojave u njihovoj sveukupnosti skreću pažnju da se sve društvene snage

³ Krivični zakon Republike Srbije, Sl. gl. RSR 26/77, 28/77 – ispr, 43/77 – ispr, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 i 21/90 i Sl. gl. RS 16/90, 26/91 - odluka USJ 197/87, 75/91 - odluka USRS 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 – ispr, 80/2002 - dr. zakon, 39/2003 i 67/2003.

⁴ Krivični zakonik, Sl. gl. RS 85/2005, 88/2005 – ispr, 107/2005 - ispr, 72/2009 i 111/2009.

⁵ Ustav Republike Srbije, Sl. gl. RS 98/2006 (Pravo na zaključivanje braka čl. 62, pravo na slobodu odlučivanja o rađanju čl. 63, prava deteta čl. 64, prava i dužnosti roditelja čl. 65, te posebna zaštita porodice, majke, samohranog roditelja i deteta čl. 66 - Neposredno se odnose na porodicu i njene odnose).

moraju usmeriti ka rešavanju pojave nasilja u porodici, imala ona krivičnopravni, prekršajni ili građanskopravni karakter. Problem nasilja u porodici je znatno širi pojam od bića krivičnog dela nasilja u porodici. Tako je pored prekršajnog prava, kojim se takođe pruža zaštita porodici, posredstvom zaštite javnog reda i mira, u oblasti građanskopravne materije, najvažnijim propisom za domen porodice - Porodičnim zakonom⁶ propisana zaštita od nasilja u porodici, kao i postupak u sporu za zaštitu. Usled želje da ne izlazim iz krivičnopravnih okvira, a na uštrb celokupne preglednosti nasilja u porodici kao pojave, protiv koje istupa čitavo društvo, istraživanje i analizu usmerio sam na legislativu i sudsku praksu najtežih oblika povrede porodične harmonije, koje su sankcionisane krivičnim pravom.

U srpskom pravnom sistemu nasilje u porodici je i danas popularna tema. Kao svako društvo koje se nalazi na prelazu iz tradicionalnog u građansko društvo, u kome je emancipacija ženske populacije jedno od poglavlja novog poretka, u nadi da će preskočiti dug i težak evolucionarni razvoj, upravljači društva primenjuju revolucionarna sredstva, transplantujući ih iz zapadnih sistema kao adekvatna rešenja. Međutim, pravna sociologija izučavajući uzajamni uticaj prava i društvenih uslova⁷ opominje da presađena pravna sadnica može da uspe i u drugom pravnom sistemu samo ukoliko su klima i tlo u koje se sadnica polaže adekvatni. U suprotnom će takav rasad imati samo štetnu posledicu, oličenu u gubitku vremena, energije i sredstava.

Mnoge monografije i članci su napisani, a projekti odobreni kako bi se ova devijacija rastavila na proste činioce, a zatim i neutralisala. U nesumnjivoj želji da se da doprinos i ostavi pečat autentičnosti, pojedini autori na tim projektima, romantičarski, mnoge nesuglasice i neprijatnosti u okviru porodice, definišu kao nasilje u porodici. Jedna od tih definicija, je i ona koja nasilje u porodici objašnjava kao: „šablon zlostavljanja koje eskalira u vezi, gde jedan partner, kontroliše drugog partnera putem sile, zastrašivanja ili pretnjom upotrebe sile”⁸. Vidimo da ova restriktivna definicija nasilja u porodici pored toga što isključuje članove porodice koji nisu u „vezi”, recimo decu, srodnike u pravoj lini i sl. uvodi u ovu pojavu i pojam zlostavljanja. Tako, pomenuta studija sadrži kvalifikacije nasilja u porodici koje glase da pomenuto nasilje u porodici može da bude: fizičko – udaranje, šutiranje, šamaranje ili bilo šta što nanosi bol; seksualno – upućivanje vulgarnih imena, kritikovanje dela tela partnera ili senzualnosti, seksualni odnos pod prisilom; emocionalno – napadi na samopoštovanje partnera; verbalno – psovanje, pretnje i ućutkivanje; psihološko – dovođenje u situaciju da drugi misle da je partner poludeo; duhovno – napadi na duhovne i verske stavove; finansijsko – „uspostavljanjem kontrole nad vama i manipulisanje vama putem pretnji upućenih na račun vašeg ekonomskog statusa i osnovnih potreba”; homofobično – pretili da će partnera odati ljudima koji ne znaju njegovo seksualno opredeljenje; imigracija – „koristi vaš status imigranta i strah da ćete biti deportovani, da bi vas držao pod kontrolom”; destruktivni postupci – izvršava stvarni napad na imovinu partnera ili kućne ljubimce ili pretili takvim napadom, kako bi partnera držao u strahu.⁹

Svakako da sve navedeno predstavlja neprijatnost i svojevrsno nasilje. Kada god se obratimo našim suprugama sa molbom da smanje potrošnju i rasterete kućni budžet, shodno navedenom,

⁶ Porodični zakon, Sl. gl. RS 18/2005, 72/2011 - dr. zakon.

⁷ V. V. Vodinić, *Građansko pravo: Uvodne teme*, Beograd 1991, s. 159.

⁸ D. Petrović/Z. Mršević/N. Petrušić, *Seksualno i rodno zasnovano nasilje*, Beograd 2012, s. 29.

⁹ Petrović/Mršević/Petrušić (bel. 8), s. 29.

prema njima ispoljavamo nasilje u porodici finansijskog tipa ili pak ispoljavamo nasilje u porodici “destruktivnog” tipa, kada nam njihovi ljubimci pojedju ručak sa stola, a na to ne ostanemo ravnodušni. Međutim, uprkos svemu, nasilje u porodici, predstavlja jedan specifičan odnos, visok stepen netrpeljivosti, poremećenih porodičnih odnosa gde, ni dokumentovane telesne povrede nisu dovoljan dokaz sudu da je izvršeno biće ovog krivičnog dela, jer telesna povreda ne mora nužno da proizvede posledicu krivičnog dela nasilje u porodici. S obzirom na to da je na iskorenjivanju ove pojave potrebna multisektorska saradnja, krivičnopravne definicije (i krivičnopravni tretman krivičnog dela od strane sudova) ne treba da budu u prevelikom raskoraku. Međutim i definisanje nasilja u porodici od strane nekrivičnih grana prava, ali i drugih „građanskih činilaca” da bi bilo svrsishodno, potrebno je da bude realno.

2. Pravna analiza člana 194 KZ

U pravnom sistemu Republike Srbije, nasilje u porodici kao krivično delo regulisano je kroz pet stavova čl. 194 KZ u okviru glave Devetnaeste „Krivična dela protiv braka i porodice“. Stavom jedan člana inkriminisan je osnovni oblik krivičnog dela, te je zaprećena kazna zatvora od tri meseca do tri godine izvršiocu koji primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice. Zakonodavac je alternativnim propisivanjem radnje izvršenja krivičnog dela (ugrožavanje spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja) te alternativnim načinom izvršenja (primena nasilja, pretnja da će se napasti na život ili telo i drsko i bezobzirno ponašanje) trasirao neizvestan put ovog krivičnog dela u praksi. Naime, ukoliko je telesni integritet još i određiva kategorija, koja se može konkretizovati u nanošenju nekog oblika telesnih povreda, spokojstvo i duševno stanje su krajnje rastegljivi pojmovi. Neprecizne kategorije, u krivičnom pravu mogu dovesti do mnogih neželjenih pojava; poput dijametralno suprotnog tumačenja nastupelih posledica, sa kojima nastupa i selektivna primena prava, koja, naravno i ne mora da bude proizvod *mala fidei*, već je (poput problema alkohola) produkt iskrivljene slike o nekoj pojavi u određenoj sredini, čak i kod pravosudnih organa.¹⁰

Lazarević, takođe ukazuje na nezahvalnost pojma „spokojstvo”, koje bi se moglo odrediti kao osećanje fizičke i psihičke sigurnosti, odsustvo uznemiravanja od strane nekog lica, uverenje da ne preći nikakva opasnost. Takođe, nije jasno šta tačno označava duševno stanje; da li je to u pitanju duševni mir, odsustvo straha, nesigurnosti, uzbuđenja ili je zakonodavac imao na umu

¹⁰ Da socijalni aspekt u velikoj meri ima uticaja na koncepciju ovog krivičnog dela ukazuje nam i krajnje zanimljiv podatak sudske statistike. Naime, Okružni sud u Beogradu je svojevremeno (do 2008. godine) izrekao za ovo krivično delo samo kazne zatvora (100% kazni zatvora) dok je sud iste stvarne nadležnosti u Valjevu za ista krivična dela izrekao u istom procentu uslovne osude (dakle 100% uslovne osude). Udaljenost Beograda i Valjeva iznosi 98 km. Postavlja se pitanje kako je došlo do takve statistike. Očigledno da sudije u Valjevu ne koncipiraju nasilje u porodici kao nešto što treba „rigorozno“ kažnjavati, tačnije tada su se, očigledno vodile tom koncepcijom, vodeći se, možda, čuvenom anegdotskom odbranom okrivljenog lica romske nacionalnosti, koji se u neverici, kada je čuo pročitano optužbu, obratio sudu, dodirujući se vrhovima prstiju po grudima, naglašavajući tako pravo svojine : „(...) ali sudija, ja sam tukao svoju ženu, svoju ženu, u čemu je problem (...)“. Up. Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, *Javno tužilaštvo, policija, krivični sud i suzbijanje kriminaliteta*, Beograd 2008, s. 148.

nešto sasvim drugo.¹¹ Praksa je definisala slučajeve kada se ne smatra da je duševni integritet oštećenog napadnut; u slučaju kada okrivljena izjavi da će se iseliti i povesti zajedničko dete kod rođaka i da ga otac više neće videti. Takva izjava ne može se tretirati kao napad na duševni integritet oštećenog.¹²

Načini na koje je moguće izvršiti krivično delo nasilje u porodici su sledeći: primenom nasilja, pretnjom da će se napasti na život i telo ili drskim i bezobzirnim ponašanjem. Nasilje je definsano kao primena fizičke sile, ali mogući su i drugi vidovi apsolutne ili kompulzivne sile, kao i upotreba hipnoze ili omamljujućih sredstava¹³. Pretnja mora da bude ozbiljna i kvalifikovana, dakle da se nekome predoči napad na život ili telo, dok se pod ozbiljnošću pretnje podrazumeva da zlo kojim se preti mora da bude adekvatno iskazanoj pretnji, odnosno onome šta se izrečenom pretnjom želi postići. Drsko i bezobzirno ponašanje su dva različita oblika ponašanja koji u znatnoj meri odstupaju od usvojenih normi ponašanja. Drskim ponašanjem krše se elementarna pravila kulturnog i uobičajenog ponašanja, dok se pod bezobzirnim ponašanjem podrazumeva ispoljavanje krajnjeg nepoštovanja prema nekom licu, njegovo psihičko ili fizičko maltretiranje.¹⁴

Ovako postavljeni standardi, sa intencijom države i društva da se u potpunosti obračuna sa ovom pojavom, može ostvariti paradoksalne rezultate. Sud ima široka ovlašćenja da tumači pravne standarde, a od istog se (nezvanično) očekuje i da prepozna moment i stremljenje zajednice. Tako, uprkos „obavezi” suda da sankcioniše „svako” ponašanje koje odstupa od društveno prihvatljivog ophođenja prema članovima porodice, bogata sudska praksa beleži i drugačije rezonovanje. Naime, Apelacioni sud u Kragujevcu, navodeći da se posledica krivičnog dela nasilje u porodici sastoji u ugrožavanju spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice, podvlači da ista postoji samo u situaciji kada je prouzrokovana konkretna opasnost na strani pasivnog subjekta, što će sud ceniti u svakom pojedinačnom slučaju. Zaključak presude je sledeći: „Lake telesne povrede ne predstavljaju element bića ovog oblika krivičnog dela nasilje u porodici, te ugrožavanje telesnog integriteta člana porodice ne mora da ima za posledicu nanošenje lake telesne povrede.”¹⁵

Formalnopravno posmatrano, nesporno je da *ne mora* laka telesna povreda da nedvosmisleno vodi ka biću ovog krivičnog dela. Međutim, ukoliko egzaktnu posledicu, u vidu telesne povrede, nastalu u okviru porodičnih konflikata i bez sumnje dokumentovanu lekarskim nalazom, ne tretiramo kao posledicu ugrožavanja telesnog integriteta, na koji način da opstanu kategorije poput ugrožavanja duševnog stanja, koje je još teže dokazati, nego što je slučaj sa telesnim povredama. Interesantan zaključak u vezi nepostojanja krivičnog dela nasilje u porodici, uprkos postojanju lekarskog nalaza imamo i u sudskoj praksi Okružnog suda u Čačku, gde je konstatovano da lekarsko uverenje kojim se potvrđuju zadobijene lake telesne povrede oštećenog nije uslov postojanja osnovnog oblika krivičnog dela nasilje u porodici, jer je ovo krivično delo

¹¹ Lj. Lazarević, *Komentar krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd 2006, s. 550.

¹² Rešenje Okružnog suda u Beogradu, Kž. 3370/2005.

¹³ Z. Stojanović, *Krivično pravo posebni deo*, Beograd 2003, s. 212.

¹⁴ Lazarević (bel. 11), s. 550.

¹⁵ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž.1. br. 2524/2010 od 26. 05. 2010.

ostvareno i u slučaju da radnjom izvršenja nije prouzrokovano telesno povređivanje.¹⁶ Okružni sud u Čačku zaključuje da se nasilje u porodici može izvršiti i kada ne nastupe telesne povrede, te pošto telesne povrede nisu *uslov* postojanja ovog krivičnog dela, dokumentovano nastupanje istih ne znači i to da je lice koje je nanelo te povrede istovremeno i izvršilac krivičnog dela.

Zakonodavac je u članu 112 stav 28 odredio (i proširio) krug lica koja žive u zajedničkom domaćinstvu, a koja se imaju smatrati članovima porodice¹⁷. Krivičnim zakonikom, određeno je da se pod članom porodice smatraju supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojenik i usvojilac, hranilac i hranjenik, kao i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Iako je na prvi pogled ovaj član razumljiv i ne zahteva analizu, u praksi su se pojavile određene nedoumice.

Objekt zaštite osnovnog oblika krivičnog dela je telesni i duševni integritet, te lična sigurnost člana porodice i porodična harmonija. U pitanju je punoletan član porodice, s obzirom na to da su maloletni članovi porodice zaštićeni stavom 3 (težim oblikom) za koji je zaprećena teža kazna.¹⁸

Drugi oblik krivičnog dela, za koji je zaprećena kazna zatvora od šest meseci do pet godina, nastaje ukoliko je prilikom izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela (iz stava 1) korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Kvalifikatorna okolnost je najpre korišćenje oružja i to kako vatrenog oružja, tako i hladnog. S obzirom na to da je posebnim zakonom regulisano oružje i municija¹⁹ te da u konkretnom slučaju moramo posegnuti za posebnim zakonom kako bi utvrdili da li je napad zaista izvršen oružjem, ova odredba je blanketnog karaktera. Pod oruđem smatramo sredstva koja ljudi koriste pri obavljanju profesionalnih delatnosti (sekira, čekić, lopata, ašov...). Sredstva podobna da telo teško povrede i zdravlje teško naruše bi mogla da budu, veća grana, hemikalije, kamen, metalna palica i sl.²⁰ U ranijem periodu, ovakve povrede su, prema stavu sudske prakse, mogle da nastanu i usled udarca nogom obuvenom u tvrdu obuću, poput cipele. Danas je praksa napustila takav stav.

Članom 194 stav 3 KZ je predviđeno da ako usled dela iz stava 1 i 2 člana 194 KZ nastupi teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su (dela) učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dve do deset godina. Za postojanje ovog oblika krivičnog dela, potrebno je da je učinilac osnovni oblik preduzeo umišljajno, a da je teška telesna povreda, odnosno da je teško narušavanje zdravlja nastupilo iz nehata. Takođe, kada je pasivan subjekat maloletno lice, potrebno je da učinilac ima umišljaj da maloletno lice nije navršilo 18

¹⁶ Presuda Okružnog suda u Čačku, Kž. 238/2008 od 02. 04. 2008.

¹⁷ Do izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 2009, članom porodice, prema čl. 112 st. 28 smatrali su se bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika.

¹⁸ D. Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd 2002, s. 302.

¹⁹ Zakon o oružju i municiji, Sl. gl. RS 20/2015; stupio na snagu 04. 03. 2015, primena će početi nakon godinu dana od stupanja na snagu, odnosno 05. 03. 2016.

²⁰ Lazarević (bel. 11), s. 550.

godina života, te da hoće da delo učini u odnosu na to lice, odnosno da je svestan da u odnosu na maloletno lice može učiniti ovo delo, pa na to pristaje.²¹

Okružni sud u Beogradu²² zabeležio je neobičan slučaj izvršenja stava 3. ovog krivičnog dela. Naime, teška telesna povreda kao teža posledica krivičnog dela je nastupila kada se oštećeni član porodice povredio prilikom bekstva radi izbegavanja sukoba. Do povrede je došlo tako što je oštećena skočila sa terase kako bi izbegla napad svog supruga električnom bušilicom i na taj način zadobila teške telesne povrede. U obrazloženju presude, između ostalog navedeno je da se uzročna veza zasniva na tome da je oštećena izbegavajući napad na jedini mogući način na koji je to mogla da izvrši, iskakanjem sa terase, zadobila predmetne povrede.

Kada su maloletnici oštećeni krivičnim delom nasilje u porodici, često se postavlja pitanje gde je granica koja razdvaja vaspitanje od nasilja u porodici. Svakako je nastupanje telesnih povreda kod maloletnika jasan pokazatelj da je ta granica pređena. S obzirom na to da se ovaj oblik izvršenja krivičnog dela često pravda staranjem za svoju decu, a ne nasiljem nad njima (koje je, navodno samo vid vaspitavanja, “kada više ništa ne pomaže”) praksa²³ je odlučno podvukla da prekomerno i brutalno kažnjavanje dece ne predstavlja vaspitavanje dece, već upravo radnju izvršenja ovog krivičnog dela. Takođe, navedeno je i to da je neprihvatljiv stav odbrane da je okrivljeni koristio oštrije metode vaspitavanja dece, jer sa njima ima problem, da ga ne slušaju, da su slabi đaci u školi i sl.

Međutim, postoje stavovi koji donekle i drugačije koncipiraju ovo osetljivo pitanje (“vaspitanja”) te, bez obzira na postupke okrivljenih, ukazuju da je za postojanje krivičnog dela iz stava 3. člana potrebno utvrditi stepen narušenih porodičnih odnosa. Naime, prvostepeni sud je okrivljenu X. X. osudio da je primenom nasilja, drskim i bezobzirnim ponašanjem, ugrožavala spokojstvo, telesni integritet i duševno stanje člana svoje porodice - ćerke, oštećene mal. X. X., na taj način što je vikala na mal. oštećenu, a zatim joj zadala više udaraca otvorenim šakama u predelu glave, usled čega je mal. oštećena zadobila laku telesnu povredu. Apelacioni sud je zaključio da prvostepeni sud u obrazloženju uopšte nije izneo razloge o tome da li je napred navedeno ponašanje okrivljene dovelo do trajnog narušavanja porodičnih odnosa okrivljene kao majke i mal. oštećene X. X. kao ćerke, jer je suština krivičnopravne zaštite, kod predmetnog krivičnog dela, upravo zaštita i očuvanje kvalitetnih porodičnih odnosa, što je u interesu svih članova porodice, a prvenstveno u interesu maloletne dece.²⁴ Vidimo da je praksa iznedrila izuzetno rigidan kriterijum, “trajno narušavanje porodičnih odnosa”, koji biće krivičnog dela postavlja više nego restriktivno i onemogućava sud da umesto napred navedenih posledica, predviđenih u Zakoniku, utvrđuje nastupanje neke druge posledice, koja nastupa iza (tj. iznad) zakonske posledice, te je možemo kvalifikovati i kao svojevrsnu metaposledicu. Ukoliko prihvatimo obrazac Apelacionog suda, možemo navedenu *metaposledicu* da unapredimo još jednim metanivoom posledice - metametaposledicom, te da tvrdimo da je neophodni uslov (*posledica*) nasilja u porodici „raspad” (razvod ili faktičko razdvajanje) zajednice supružnika ili recimo nastupanjem telesnih povreda, koje sudska praksa u velikom broju slučajeva tretira kao

²¹ M. Škulić, Krivično delo nasilja u porodici, *Zbornik radova sa naučnog skupa*, Beograd 2012, s. 78.

²² Presuda Okružnog suda u Beogradu, Kž. 2978/2006 od 08. 11. 2006.

²³ Presuda Okružnog suda u Beogradu, Kž. 2049/2004 od 14. 09. 2004.

²⁴ Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 1974/2012 od 25. 05. 2012.

nedovoljne pokazatelje nastupelih posledica, jer one nisu uslov za postojanje ovog krivičnog dela.

Ukoliko uzmemo u obzir da su u okviru porodice izmešani emotivni, krvni, ekonomski, stambeni i još mnogi drugi odnosi, od kojih su mnogi nevidljivi pravnom sistemu i variraju od porodice do porodice,²⁵ postavlja se pitanje svrsishodnosti ovakvog zaključka. Sreća je što srpski pravni sistem sudsku praksu ne proklamuje kao izvor prava, jer bi ova i slične diskutabilne presude, odmogle u nastojanju čitavog pravnog i vanpravnog instrumentarija u borbi protiv nasilja u porodici.

Najteži oblik krivičnog dela i za porodicu najtragičniji predviđen je stavom 4 (kojim je zaprećena kazna zatvora od tri do petnaest godina). On nastupa ukoliko usled neke od radnji stava 1, 2 ili 3 ovog krivičnog dela nastupi smrt pasivnog subjekta, do koje mora doći, takođe usled nehata učinioca. Primera radi, ovaj oblik krivičnog dela postoji kada je okrivljena u više navrata upotrebom sile ugrožavala telesni i duševni integritet člana svoje porodice – oštećenog koji je bio njen dever, koji je živio sa okrivljenom u istom domaćinstvu i koji je pri tom bio zaostao u razvoju, te se otežano kretao, u pijanom stanju vršio nuždu u krevet, i to tako što ga je tukla, a kritičnog dana stezala rukama za vrat, usled čega je izazvala njegovu smrt. Takođe, sudska praksa beleži i slučaj kada je optuženi u više navrata tukao svoje osmomesечно dete koje je plakalo i tako mu naneo prelome kostiju lobanje sa oštećenjima važnih moždanih centara, olako držeći da posledica neće nastupiti, pa je onesveščeno dete odneo u bolnicu, gde je ubrzo preminulo od zadobijenih povreda.²⁶

Stav 5 ovog člana sadrži odredbu kojom predviđa da će se kazniti kaznom zatvora od tri meseca do tri godine lice koje prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona. Prof. Milan Škulić tvrdi da je ovo zakonsko rešenje diskutabilno kako sa stanovišta zakonske sistematike, tako i niza praktičnih razloga, „a pre svega onih koji se odnose na konkretne dokazne probleme”. Određene mere zaštite u porodici mogu se izreći u parničnom postupku, na osnovu Porodičnog zakona, te nema logike da se njihovo kršenje sankcioniše na ovakav način, tim pre što bi se kršenje tih mera svelo na osnovni oblik krivičnog dela (čl. 194 st. 1). Zaključak je da porodično nasilje ne treba merama porodičnog prava ni štiti, jer je za zaštitu takvih vrednosti potrebno represivno delovati, a nema efikasnije grane prava od krivičnog prava²⁷.

Uprkos nespornoj efikasnosti krivičnog prava, primećuje se da krivično delo nasilje u porodici nije *obično* krivično delo (tačnije, ono poseduje notu specifičnosti, koja se ogleda u prisnosti okrivljenog i oštećenog, iz čega proističu i mnogi drugi problemi) da je protkano segmentima života koji nemaju uvek kriminogenu pozadinu, već predstavlja krivično delo izvršeno u posebnim emotivnim stanjima i iz posebnih pobuda, često i usled (roditeljske ili partnerske) nemoći i najbolje želje, te usled toga zahteva posebnu pažnju i razumevanje zajednice, iz kog

²⁵ Kako je to Tolstoj primetio razmatrajući nesreću nesrećnih porodica u uvodu svog remek dela „Ana Karenjina”.

²⁶ N. Delić, Krivičnopravni aspekti nasilja u porodici, *Zbornik radova sa naučnog skupa Nasilje u porodici*, Beograd 2012, s. 117.

²⁷ Škulić (bel. 21), s. 79.

razloga je zakonodavac i izvršio preplitanje ove dve grane prava. Na suzbijanju ove društvene pojave treba da saraduju svi organi i institucije, čija je nadležnost zaštita od nasilja u porodici. Ukoliko je nasilje u porodici, u konkretnom slučaju, ostalo u domenu Porodičnog zakona, odnosno ukoliko su nasilniku izrečene (*samo*) mere iz člana 197 PZ celishodno je da putem stava 5 KZ „priskoči” u pomoć Porodičnom zakonu, te da zapreti onima koji ne poštuju mere određenom sankcijom. Daleko je takvo rešenje celishodnije nego počinjati postupak iznova, te trošiti sredstva i vreme, koje je kod ovih životnih situacija dragoceno. Zato je uputno, nasuprot nespornim problemima sistematike, udružiti snage i zatvoriti makar jedno oko pred kaučuk rešenjem, kojim se nastoji podržati borba protiv nasilja u porodici već u okviru porodičnog prava.

Specifičan karakter i značaj ove odredbe uočava se i u sudskoj praksi, uprkos formalnopravnim aspektima sudskog rešenja. Naime, ukoliko dođe do kršenja privremene mere zaštite od porodičnog nasilja izrečene u parničnom postupku, takav postupak predstavlja protivpravno ponašanje u smislu krivičnog dela nasilje u porodici iz člana 194 stav 5 KZ, bez obzira što je privremena mera kasnije ukinuta.²⁸

3. Nasilje u porodici u sudskoj praksi

S obzirom na to da je krivično delo nasilje u porodici, mlado delo, da je od momenta implementacije u KZ u fazi evolucije i unapređenja, njegova karakteristika su brojne nesuglasice u pogledu mnogih, naočigled nesumnjivih, a za postupanje prakse, važnih pitanja. Jedno od pitanja (i za razliku od drugih najmanje sporno) koja su postavljena u praksi kada je ovo krivično delo u pitanju je vremenski kontinuitet u preduzimanju radnji izvršenja. Što se tiče pitanja kontinuiteta, odnosno ukoliko je krivično delo nasilje u porodici ostvareno preduzimanjem više protivpravnih radnji, za postojanje krivičnog dela nije od značaja da li postoji vremenski kontinuitet u preduzimanju radnji izvršenja.²⁹ Ukoliko je neko ispoljio nasilje u porodici tokom 2013. godine, koje se ponovilo u 2015. godini, okrivljenom će biti stavljeno na teret izvršenje krivičnog dela iz obe godine, bez obzira na to što su odnosi u 2014. godini bili skladni jer čitav period obuhvata inkriminisano radnju krivičnog dela, uprkos periodu porodičnog mira. U ovakvim slučajevima potrebno je samo obratiti pažnju na eventualno nastupanje zastarelosti, jer postoji mogućnost da usled dužeg vremenskog perioda, neke radnje izvršenja krivičnog dela iz ranijih godina budu obuhvaćene relativnom ili apsolutnom zastarelošću krivičnog gonjenja.

Često se događa da izvršilac krivičnog dela nasilje u porodici jednom radnjom, recimo jednim udarcem, nanese teške ili lake telesne povrede članu porodice ili mu, pak ugrozi spokojstvo i sl. Stoga se postavilo pitanje u praksi da li je jedna radnja dovoljna za nastupanje posledice krivičnog dela nasilje u porodici ili je, pak, potrebno preduzeti više radnji da bi ista nastupila. Možemo zamisliti jednu, manje više skladnu porodicu, kod koje manje trzavice, prisutne i kod idealnih (idiličnih) porodičnih odnosa ne izostaju. Dakle, recimo u jednoj takvoj porodici, otac, u nastupu revolta, jednim udarcem, otvorenom šakom u predelu lica, nanese telesne povrede svom

²⁸ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 2445/2013 od 26. 06. 2013.

²⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 2881/2013(2) od 12. 06. 2013.

detetu - tinejdžeru, koje upravo otkriva da se ne mora živeti baš po svim pravilima, koje nameću pretpostavljeni u školi i u kući. Sve do tog momenta odnosi u porodici nisu ni najmanje bili nasilni; naprotiv, bila je to porodica za primer. Postavilo se pitanje, kako u praksi tako i u nauci, da li je moguće jednom jedinom radnjom izvršiti krivično delo nasilje u porodici. Odgovor na to nije lako dati, tačnije zavisio bi od konkretnog slučaja, ali načelno, on bi trebalo da bude pozitivan.

Da bi odgovor mogao da bude pozitivan, vidi se kod drugog (krivičnog dela) primera, gde je posledica fatalna. Da li bi jedan metak mogao da ostvari biće krivičnog dela ubistvo (čl. 113 KZ) i liši života žrtvu? Odgovor na ovo pitanje (u konkretnom slučaju) zavisi od toga da li će ispaljeni metak ostvariti posledicu krivičnog dela ubistvo, ali svakako da bi mogao i to je nešto što će malo ko osporavati. Dakle, pozitivan odgovor bi usledio ukoliko pitanje fokusiramo na to da li je radnja potencijalnog krivičnog dela preduzeta samo jednom, dovoljna da *proizvede posledicu potrebnu* za nastupanje krivičnog dela nasilje u porodici, jer se i jednom radnjom (jednim udarcem otvorenom šakom u predelu lica u našem primeru) može ostvariti biće ovog krivičnog dela.³⁰ Nespornost ovakvog stava proizilazi i iz zakonskih odredbi, s obzirom na to da član 112 stav 30 KZ propisuje da u slučajevima kada je radnja krivičnog dela određena trajnim glagolom, dakle da se smatra da je delo učinjeno, ukoliko je radnja izvršena jednom ili više puta.

Međutim, odgovor na ovo pitanje bi, osim kod drastičnih slučajeva, bio negativan, kada bi jedna porodična neprijatnost, iako nemalog intenziteta, predstavljala incidentnu životnu situaciju, kratkog vremenskog trajanja, pri čemu, uprkos navedenom, nije došlo do ugrožavanja spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice.³¹ Dakle, ukoliko jednom radnjom, nastupi zaknom predviđena posledica, postojaće biće krivičnog dela nasilje u porodici, dok broj preduzetih radnji izvršenja, odnosno upornost učinioca krivičnog dela, sud treba da uzme u obzir kao otežavajuću okolnost prilikom odmeravanja kazne.³²

Međutim, upravo navedenu postavku obesmišljava sledeći stav Apelacionog suda. „Ugrožavanje spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice predstavlja posledicu, a ne radnju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici, zbog čega za postojanje ovog krivičnog dela nije dovoljna jedna radnja, već je potrebno da ugrožavanje spokojstva članova porodice traje određeno, duže ili kraće vreme.”³³ Ovakav stav nas navodi na zaključak da se jednom radnjom, ma koliko ona bila intenzivna, kojom je recimo (usled udarca šakom po licu maloletnog deteta) nastupila teška telesna povreda za maloletnika, te je nakon toga, majka maloletnog deteta, a supruga osumnjičenog, usled ugroženog spokojstva zbog nasrtaja na dete i straha za opštu bezbednost u kući, bez reči napustila bračnu zajednicu, dok je maloletnom detetu usled šoka od udarca u lice duševno stanje ozbiljno narušeno, dakle, ne bi moglo da se ostvari biće ovog krivičnog dela, jer jedna preduzeta radnja (u našem slučaju udarac šakom po licu) *nije dovoljna* za izvršenje krivičnog dela.

³⁰ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž2. 1400/2013 od 04. 04. 2013.

³¹ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž2. 1439/2012 od 12. 06. 2012.

³² Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 3980/2012 od 13. 09. 2012.

³³ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 5139/2010 od 22. 02. 2011.

U nastavku odluke, Apelacioni sud citirajući odredbe člana 112 stav 30 KZ zaključuje: „da je istim propisano da se smatra da je delo učinjeno ukoliko je radnja izvršena jednom ili više puta u slučaju kada je radnja krivičnog dela određena trajnim glagolom. Međutim, ovaj sud nalazi da ugrožavanje spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice predstavlja posledicu, a ne radnju izvršenja predmetnog krivičnog dela, zbog čega se u tom smislu ne može primeniti napred citirana odredba zakona, odnosno zbog čega u konkretnoj situaciji nije dovoljno da učinilac predmetnog krivičnog dela jednom radnjom ugrozi spokojstvo članova svoje porodice, već je neophodno da ugrožavanje traje kraće ili duže vreme, *jer kod ovog krivičnog dela ugroženost predstavlja jedno kontinuirano stanje u kome se nalazi član porodice*. Imajući u vidu navedeno, ovaj sud nalazi da okrivljeni drskim ponašanjem, kao radnjom izvršenja navedenog krivičnog dela opisanom u izreci pobijane presude, nije ugrožavao spokojstvo oštećenih, s obzirom da se okrivljenom stavlja na teret da je navedenu radnju preduzeo samo dana 8. maja 2008. godine“³⁴.

Ukoliko je radnja izvršenja krivičnog dela izvršena više puta prema istom pasivnom subjektu, postojaće jedno krivično delo tj. produženo krivično delo nasilja u porodici. Odredbom člana 61 stav 2 KZ, predviđeno je da krivična dela upravljena protiv ličnosti mogu činiti produženo krivično delo samo ako su učinjena prema istom licu, stoga ne može postojati produženo krivično delo ako je nasilje u porodici izvršeno prema više članova porodice. Međutim, uprkos navedenoj odredbi, praksa je zauzela stav da ukoliko je radnja izvršenja dela preduzeta više puta prema istom licu, postojaće samo jedno krivično delo, s obzirom na to da je reč o krivičnom delu kod koga je radnja izvršenja određena trajnim glagolom, što podrazumeva neodređen broj činjenja.³⁵ Napred navedeni stav potvrđen je i odlukom Apelacionog suda u Kragujevcu³⁶ gde je obrazloženjem, između ostalog navedeno da preduzimanje više radnji u jednom dužem vremenskom periodu ne predstavlja krivično delo u produženom trajanju, već jedno krivično delo, jer je način izvršenja dela propisan kao ugrožavanje spokojstva, telesnog integriteta i duševnog stanja, odnosno može se izvršiti i sa više radnji i posledica može trajati duže vreme.

Praksa nije jedinstvena ni kada je u pitanju kvalifikacija krivičnog dela preduzetog prema više članova porodice. S jedne strane zauzet je stav da se u slučaju preduzimanja više sukcesivnih radnji izvršenja krivičnog dela, prema više članova porodice, na taj način iskazuje prirodno jedinstvo, jer su preduzete sa istim ciljem i obuhvaćene identičnim odnosom prema krivičnom delu (istim stepenom umišljaja) te ne postoji sticaj krivičnih dela jer je zaštitini objekat krivičnog dela porodica i porodični odnosi u celini, a ne pojedinac.³⁷ Okružni sud u Užicu je u duhu napred navedenog zaključio da kada optuženi u odnosu na svakog od članova porodice preduzme radnje izvršenja krivičnog dela, koja svaka za sebe sadrži elemente krivičnog dela nasilje u porodici, u isto vreme i na istom mestu koristeći iste prilike kao i sa istim ciljem zbog čega kao takve čine jedno prirodno jedinstvo i celinu, onda su sve pojedinačne radnje koje je optuženi preduzeo prema oštećenima samo fizički delovi jednog ponašanja optuženog kao činjeničnog kompleksa čiji krivično-pravni sadržaj se iscrpljuje u pravnoj kvalifikaciji krivičnog dela nasilje u porodici,

³⁴ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 5139/2010 od 22. 02. 2011.

³⁵ Presuda Okružnog suda u Nišu, Kž. 1379/2007 od 20. 12. 2007.

³⁶ Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 5922/2010 od 29. 12. 2010.

³⁷ Presuda Okružnog suda u Beogradu Kž. 1723/2006 od 22. 06. 2006.

imajući u vidu da je objekat krivično-pravne zaštite u konkretnom slučaju pre svega porodica kao društveno dobro, a posredno njeni članovi.³⁸

Deo kompleksnosti ovog krivičnog dela, kada je u pitanju pravni sistem Republike Srbije u pitanju, možemo naslutiti iz dijemetralno suprotnog stava, koji dolazi sa juga Srbije – Niša, gde je Okružni sud³⁹ zaključio da to što okrivljeni svojim radnjama ugrožava telesni integritet većeg broja članova svoje porodice, ne čini jedno produženo krivično delo nasilje u porodici, već onoliko krivičnih dela koliko ima zaštićenih.

Uprkos stavu nauke da je krug članova porodice, preširoko (ali nedvosmisleno) određen⁴⁰ članom 112 stav 28 KZ praksa je u određenim slučajevima lutala kada su u pitanju lica članovi porodice koji uživaju zaštitu. Tako je Vrhovni kasacioni sud, pozivajući se na odredbe navedenog stava ukazao nižim sudovima da su pogrešno protumačili normu, te je presudio da se bivši supružnici, koji ne žive u zajedničkom domaćinstvu a imaju zajedničko dete, smatraju članovima porodice u smislu krivičnog dela nasilje u porodici.⁴¹

U skladu sa navedenim stavom je i odluka Apelacionog suda u Kragujevcu, koji vanbračnu suprugu, usled promenjenih okolnosti, (više) ne tretira članom porodice: „... ukoliko je okrivljeni nasilje činio prema svojoj vanbračnoj supruzi i nakon prestanka vanbračne zajednice, a sa njom nema zajedničke dece, njegove radnje od trenutka prestanka vanbračne zajednice ne mogu biti pravno kvalifikovane kao nasilje u porodici”.⁴² Naravno, radnje krivičnog dela nasilje u porodici, koje je preduzeo tokom trajanja vanbračne zajednice, neće biti abolirane naknadnim prestankom vanbračnog stanja.

Da pogrešno tumačenje odredaba o svojstvu člana porodice nije redak slučaj u sudskoj praksi, uočavamo i iz rešenja Apelacionog suda u Kragujevcu. Naime, prvostepenom presudom Osnovnog suda u Kragujevcu okrivljena X. X. je oslobođena od optužbe da je izvršila krivično delo nasilje u porodici iz člana 194 stav 3 u vezi stava 1 KZ. Obrazlažući ovakvu svoju odluku, prvostepeni sud je naveo da snaha ni venčana, ni nevenčana, nije član porodice, u smislu odredbe člana 112 stav 28 KZ, pa da stoga, delo koje se okrivljenoj stavlja na teret nije krivično delo. Apelacioni sud je ukinuo prvostepenu presudu, uz obrazloženje da je „odredbom člana 112 stav 28 KZ propisano da se članovima porodice, između ostalog, smatraju i preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, dakle i venčana snaha (supruga potomka) i svekrva - majka supruga (predak).“⁴³

Praksa Apelacionog suda u Kragujevcu svedoči i o “nejasnom” korišćenju pojma porodice (porodične zajednice), tačnije neosnovanog proširenja tog pojma upotrebom pojma „porodična zajednica”. Naime, odredbom člana 112 stav 28 KZ propisano je da se članovima porodice, između ostalih, smatraju i braća ukoliko žive u zajedničkom domaćinstvu. Samim tim, razlozi

³⁸ Presuda Okružnog suda u Užicu, Kž. 143/2007 od 26. 03. 2007.

³⁹ Presuda Okružnog suda u Nišu, Kž. 1379/2007.

⁴⁰ Lazarević (bel. 11), s. 550.

⁴¹ Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Kzz. 65/2013 od 26. 06. 2013.

⁴² Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 3753/2013 od 24. 12. 2013.

⁴³ Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 1336/2012 od 05. 04. 2012.

prvostepenog suda da okrivljeni i oštećeni žive u porodičnoj zajednici potpuno su nejasni, jer shodno navedenoj zakonskoj odredbi, odlučna činjenica prilikom procenjivanja da li se okrivljeni i oštećeni mogu smatrati članovima porodice je zajedničko domaćinstvo, a ne porodična zajednica. U nastavku obrazloženja, Apelacioni sud, navodi da je pojam porodična zajednica znatno širi od pojma zajedničko domaćinstvo i da on podrazumeva ukupnost porodičnih odnosa u kome se neko lice nalazi, pri čemu za postojanje ove zajednice nije bitna zajednica života i rada, dok zajedničko domaćinstvo podrazumeva zajednicu života i rada i određenu ulogu svakog člana domaćinstva.⁴⁴

Intenzivan rad nadležnih organa na suzbijanju ovog krivičnog dela, širina pojava oblika, praćena ostacima porodične zadruge (koja je i primorala zakonodavca da proširi krug potencijalnih oštećenih) te „hitnost” pri rešavanju predmeta i skorašnja implementacija u krivično zakonodavstvo, u velikoj meri doprinosi različitim stavovima pravosudnih organa. Međutim, već pominjana specifičnost nasilja u porodici uz blagoslovenu pripadnost evropskokontinentalnom pravnom sistemu, kojim je omogućena sloboda sudovima da tumače i primenjuju norme, bez opasnosti da će neka odluka postati (makar formalni) izvor prava, daje prostora da se životne situacije, ali i (trenutni) sociopolitički zahtevi srpskog pravnog sistema sažimaju u najraznovrsnija tumačenja prava i obrazloženja presuda. Zato navedene pravosudne oscilacije ne treba posmatrati sa skepsom, već na iste treba gledati kao na prirodan proces, na putu do prave formule, kroz koji su prošli svi pravni sistemi kada su se suočavali se sličnim pojavama.

4. Procesuiranje krivičnog dela nasilje u porodici

Ukoliko sagledamo bogatu praksu i nespornosti, koji figuriraju kod ovog krivičnog dela, možemo steći utisak da se do osuđujućih presuda za nasilje u porodici često dolazi u praksi, usled čega se i javio veliki broj dijametralno suprotnih odgovora na mnoga pitanja. Međutim, situacija je samo donekle tačna. Naime, krivična dela koja se dešavaju u porodici, u velikoj meri pod okriljem porodice i ostanu, dakle bez ikakvog upliva javnosti. S druge strane, veliki broj krivičnopравnih događaja, koji su evidentirani od strane policije nikada i ne stignu do javnog tužioca kao krivična prijava, već se organ gonjenja obaveštava u formi izveštaja, uporedo sa drugim događajima koji (opravdano) nemaju adekvatnu težinu da se tretiraju kao krivično delo. U savremenom društvu, kakvo je srpsko, sistem zaštite od nasilja u porodici počinje sa policijom, kojoj se žrtve od nasilja u porodici najčešće (prvoj) obrate.⁴⁵ Iz tog razloga, pored angažovanja centara za socijalni rad, policija među prvim službama primenjuje ovlašćenja koja su uperena protiv nasilja u porodici. Zbog toga je od naročite važnosti da se u svakom konkretnom slučaju reaguje adekvatno intenzitetu nasilja i stepenu ugroženosti žrtve.⁴⁶

⁴⁴ Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž1. 2419/2012 od 22. 05. 2012.

⁴⁵ Pre policije, značajnu ulogu ima i centar za socijalni rad - ustanova koja vrši javna ovlašćenja u oblasti socijalne i porodično – pravne zaštite. <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=2448>, očitavanje 02. 01. 2016.

⁴⁶ M. Žarković/T. Šurlan/J. Kiurski/M. Matić/S. Josimović, *Ka boljoj zaštiti žrtava nasilja u porodici*, Beograd 2012, s. 256.

Za procesuiranje učinilaca krivičnih dela nije od značaja da li je policija (premda krivičnu prijavu može da podnese i organ starateljstva, fizičko lice, odnosno bilo koje drugo fizičko ili pravno lice) podnela krivičnu prijavu ili „D” izveštaj⁴⁷, jer javni tužilac ima obavezu da postupava po svakom *glasu* o izvršenom krivičnom delu, bez obzira na formu, kvalitet prijave, odnosno integritet podnosioca prijave. Međutim, obilje „D” izveštaja koji se podnose povodom nesuglasica u okviru porodice, ukazuje nam na jednu sasvim drugu pojavu, koja dolazi do izražaja još na samom početku krivičnog postupka. Ta pojava se ogleda u nezainteresovanosti pasivnih subjekata da krivično gone okrivljene, preciznije, u nastojanju pasivnih subjekata da u što većoj meri zaštite okrivljene nakon izbijanja porodičnih nesuglasica, i to nakon proteka nekoliko desetina minuta od kada se sporna situacija u okviru porodice dogodila. Naime, u praksi to najčešće izgleda ovako: nakon što policija odgovori na poziv oštećenih, najčešći raport policije sa lica mesta (dežurnom zameniku javnog tužioca) je da prijavljeno nasilje, spada u domen „incidentnih porodičnih situacija”, da oštećeni članovi porodice odbijaju da posete lekara, kako bi se utvrdio stepen zadobijenih povreda, te da odbijaju da svedoče (na pitanje policije da li bi dali izjavu u stanici policije) protiv okrivljenog ili na bilo koji drugi način nastoje da minimiziraju radnju okrivljenog, kako protiv istog ne bi bio pokrenut krivični postupak.

Međutim, u slučajevima kada se porodično nasilje „izgladi” bez intervencije državnih organa, poput javnog tužioca i suda, pozitivni efekat je dvostruk. Naime, to je najbolji pokazatelj da je minuli sukob imao ulogu svojevrsnog psihološkog porodičnog ventila, da su porodični odnosi odmah normalizovani i da, u tom slučaju, zaista nije izvršeno krivično delo nasilje u porodici, jer posledica krivičnog dela nije ni nastupila. Naravno, nisu retke ni drugačije situacije. Žrtva može štiti okrivljenog usled straha da će biti naknadno kažnjena (od strane izvršioca ili žigosana od drugih članova porodice) ili da će pak biti žigosana kao izdajnik ili kao neko ko iznosi „prljav veš” van porodičnog doma. Pored pozitivnog efekta u vidu normalizovanja porodičnih odnosa (tj.lažne uzbune) drugi pozitivan efekat je ekonomski i sastoji se u uštedi resursa. Ušteta se može posmatrati kao neposredna ušteta, u vidu čuvanja sredstava koji se nepotrebno troše, ali i kao vid omogućavanja organima postupka da se bave krivičnim delima kod kojih je zaista ostvareno biće krivičnog dela, što takođe ima pozitivne efekte na društvenopolitički sistem, što takođe, čuvajući sistem ima efekat posredne uštete.⁴⁸

Drugačije od navedenih su situacije (koji se sreću u manjem obimu nego napred navedene) kada se odnosi u porodici koja je bila poprište neke vrste nasilja, ne izgleda u trenutku intervencije policije, pa ni u određenom period nakon tog. Naime, oštećeni članovi porodice, nakon izvršenog krivičnog dela, još pod utiskom napada, svađe i sl. usled rešenosti da „idu do kraja” prikupe svu potrebnu lekarsku dokumentaciju, preduzmu sve potrebne radnje kako bi se postupak protiv okrivljenog sproveo do kraja, te potvrde javnom tužiocu svoju rešenost (da neće menjati svoj iskaz, koji je, u velikom broju slučajeva ključan za uspešno okončanje postupka i dovođenje u vezu ostalih dokaza sa radnjama okrivljenog) nakon čega, kasnije, učine upravo suprotno;

⁴⁷ Za razliku od krivične prijave, koja se podnosi u slučajevima kada je izvršeno krivično delo, „D” izveštaj se podnosi u slučajevima kada se neki događaj ne može kvalifikovati kao biće nekog krivičnog dela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

⁴⁸ M. Škulić/N. Milošević/J. Čirić/S. Nenadić/Z. Šulović/B. Vekarić/Lj. Dragašević/M. Plazinić/M. Jovanović/M. Matic, *Nasilje u porodici*, Beograd 2009, ss. 76-87.

odustanu od napred iskazane želje, promene svoj iskaz u korist okrivljenog i čitav rad nadležnih organa ozbiljno dovedu u pitanje.

Oštećeni (ili svjedok koji je član porodice, a koji nije oštećeni) kod krivičnog dela nasilje u porodici može kao privilegovani svjedok da uskrati svedočenje, shodno članu 94 Zakonika o krivičnom postupku⁴⁹. Nisu retke situacije kada se, usled nedostatka dokaza (odnosno uprkos njihovom postojanju), poput lekarske dokumentacije, iskaza svjedoka ili oštećenog, radnja okrivljenog ne može povezati sa krivičnim delom, bez iskaza privilegovanog svjedoka koji iz različitih razloga uskrati svedočenje. Razlozi za uskraćivanje svedočenja su različiti; najčešće nakon pomirenja svjedok ne želi više krivični progon okrivljenog, ali su prisutni često i razlozi lične prirode, poput stresa ili sramote, odnosno krajnje nezainteresovanosti za ishod postupka usled formiranja nove porodice i sl. Ukoliko privilegovani svjedok, odluči da ne svedoči i svoje pravo iskoristi u ranijoj fazi postupka, onda će javni tužilac, u skadu sa dokazima kojima raspolaže doneti odluku, te eventualnim odbacivanjem krivične prijave ili odustankom od krivičnog gonjenja (u slučaju kod najtežih oblika, gde je doneta naredba o sprovođenju istrage) okončati agoniju pravosudnih organa. Međutim, ukoliko svjedok, čije je svedočenje bilo ključno za podizanje optužnog akta pravo iz člana 94 ZKP iskoristi nakon podizanja optužnog akta – u takvim slučajevima nastupa niz nepovoljnih okolnosti za sve, osim za okrivljenog, kod koga se stvara privid nedodirljivosti, odnosno na koji način mu se daje svojevrsni podstrek da nastavi sa izvršenjem krivičnih dela i u budućnosti. Na prvom mestu takvim postupkom čitav pravosudni sistem se izlaže velikim troškovima, koji neće imati materijalizaciju i satisfakciju u eventualnoj osuđujućoj presudi. Mehanizam gonjenja nije jeftin niti se brzo okončava; sprovođenje brojnih dokaznih radnji, postavljanje advokata i punomoćnika oštećenima, razna veštačenja mogu biti beskorisna i besmislena, jer će uprkos svim navedenim radnjama - osuda društva izostati.

Da bi se shvatila težina napred navedenog problema (troškova postupka), posegnućemo za statističkim podacima i to samo u ograničenom obimu – sagledavanjem troškova koje je imala policija i javno tužilaštvo, tokom 2009. godine, kada su u pitnju krivični postupci koji su se vodili u postupcima gde su žrtve nasilja u porodici žene. Naime, za radnje koje je preduzela policija i koje se sastoje u izlasku na teren i davanju usmenog upozorenja nasilnicima nad ženama, dakle, troškovi su iznosili između 406.306 – 1.330, 397 evra, dok su troškovi policije u slučajevima kada su podnete krivične ili prekršajne prijave, takođe u slučajevima kada su posredi žene žrtve nasilja u porodici, iznosili od 354.299 evra do 1.492.768 evra. Navedeni podaci ukazuju na ogromno trošenje resursa i to samo kada su u pitanju početne faze postupka, dakle, intervenisanje policije i podnošenje krivične, odnosno prekršajne prijave.⁵⁰ S druge strane, i druge zemlje trpe velike troškove kada je u pitanju krivično delo nasilje u porodici. Naime, 2008. godine u Velikoj Britaniji troškovi pruženih usluga žrtvama nasilja u porodici iznosili su gotovo 5 miliona evra, dok je izgubljena ekonomska dobit bila procenjena na 2,4 milijarde evra. Ni druge zemlje nisu lišene ovog problema. Finska je, recimo, tokom 2001. godine imala troškove povezane sa nasiljem nad ženama u iznosu od 92,1 milion evra, što iznosi oko 0,07 finskog BDP; dok je Španija (istraživanje izvršeno u autonomnoj pokrajini Andaluziji) u još nepovoljnijoj situaciji, s obzirom da nasilje nad ženama, koje su učinili njihovi partneri ili bivši partneri tokom

⁴⁹ Zakonik o krivičnom postupku, Sl. gl. RS 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

⁵⁰ L. Kuzmanov/B. Mladenović, *Koliko nas košta nasilje prema ženama u porodici*, Beograd 2011, s. 32.

2002. godine iznosi oko 2,4 milijarde evra regionalnog BDP. Uporednu analizu završićemo citiranjem prognoze, iz susedne Makedonije. Naime, studija procenjuje da bi se troškovi potpunog institucionog odgovora, kada bi sve žene koje su žrtve nasilja prijavile nasilje i primile pomoć, iznosili između 248,5 i 300 miliona evra, što je oko 4,7 % - 5,7 % BDP.⁵¹

Na utvrđivanje empirijskih podataka, pored tamne brojke kriminaliteta, kao problem se pojavljuje i manjkavost i aljkavost pravnog sistema Srbije. „Službene odluke su stidljive kao mlade devojke”, primetio je književni genije Kafka. Da ta misao može naći primenu (recimo u pravnom sistemu Republike Srbije) možemo zaključiti iz „Izveštaja Pokrajinskog ombudsmana za 2012. godnu”. Na početku izveštaja, nakon podsećanja javnosti da Pokrajinski ombudsman već sedam godina prikuplja podatke o nasilju u porodici, u svega nekoliko redova prikazano je stanje nasilja u porodici (u AP Vojvodina) kao i problemi (i pojave) sa kojima se susreću društvene snage uperene protiv ove pojave.⁵²

Ukoliko bi se od sudske statistike zahtevalo da dostavi praksi i teoriji *statističkog foto robot* tipičnog srpskoga nasilnika u porodici, on bi imao sledeće karakteristike: Bio bi to muškarac, stariji od pedeset godina (31,33% su izvršiooci stariji od pedeset godina) sa završenom srednjom školom (54,22%, dok na nasilnike u porodici osnovnog obrazovanja otpada 33,73%) zaposlen (44,58% su zaposleni, dok nezaposleni čine 24,10% populacije nasilnika u porodici) koji delo vrši u bračnoj zajednici (56,63% bračni nasilnici, dok vanbračni nasilnici takođe čine veliku populaciju od 42,17%). Većina nas bi shodno narodnoj poslovi da kada siromaštvo uđe na vrata, ljubav izlazi kroz prozor, porodično nasilje povezala sa ekonomskom bedom, što je samo donekle tačno. Makar u srpskom pravnom sistemu. Naime, podaci ukazuju da se sa povećanjem životnog standarda, ukoliko pođemo od najsiromašnijih slojeva, procenat nasilnika povećava. Lica čije se imovno stanje može okarakterisati kao veoma loše čine 10,84% populacije porodičnih nasilnika; za njima slede oni čije je imovno stanje slabo, koji su izvršili 27,71% nasilja, da bi srednje materijalno obezbeđena lica izvršila 30,12% krivičnih dela nasilja u porodici. Nakon ove rastuće krivulje, sa daljim povećanjem materijalnog blagostanja, uočavamo pad izvršilaca ovog krivičnog dela. Tačnije, izvršiooci sa dobrim imovinskim stanjem pojavljuju se u samo 2,41%, a lica koja žive u izuzetno dobrim materijalnim uslovima nisu ni zabeležena kao izvršiooci krivičnog dela⁵³.

⁵¹ Kuzmanov/Mladenović (bel. 50), ss. 69-71.

⁵² „Problem prilikom prikupljanja podataka i njihovog tumačenja predstavlja to što institucije neredovno dostavljaju tražene informacije i nesistematično vode podatke, zbog čega je teško, u nekim slučajevima i nemoguće na odgovarajući način pratiti situaciju u vezi sa porodičnim nasiljem. Nažalost, nije dovoljno učinjeno u poboljšanju pristupa institucija prikupljanju, evidentiranju i širenju podataka što bi doprinelo boljem praćenju i potpunom razumevanju ove pojave. Ipak, i nepotpuno prikupljeni podaci pokazuju da su u ogromnom procentu žrtve porodičnog nasilja žene u svojstvu supruge ili vanbračne partnerke u odnosu na počinioc, koji su u ogromnom procentu muškarci. Iz godine u godinu raste broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici, ali se uočava sklonost svih institucija da primenjuju mahom blaže mere i kazne, dok ohrabruje to što institucije izveštavaju da je njihova međusobna saradnja iz godine u godinu sve bolja.” http://rp.ombudsmanapv.org/attachments/article/55/Nasilje_nad_zenama_u_porodici.pdf, očitavanje 30. 12. 2015.

⁵³ Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, *Javno tužilaštvo, policija, krivični sud i suzbijanje kriminaliteta*, Beograd 2008, ss. 147-148.

5. Zaključak

Ukoliko se pogledaju neki rezultati sprovedenog istraživanja izrečenih krivičnih sankcija za krivično delo nasilje u porodici u periodu od 2002. do 2010. godine⁵⁴ mogu se uočiti jasni obrisi nadiruće resocijalizacije, prisutne i kod drugih krivičnih dela. Najčešće izrečena sankcija je ujedno i najpopularnija mera upozorenja - uslovna osuda, koju je sud izrekao u čak 67% slučajeva. Njen nezvanični oponent - kazna zatvora izrečena je u svega 11% slučajeva. Mera bezbednosti, prevashodno lečenje alkoholičara je izricana od strane sudova u 7% slučajeva⁵⁵. Jedna od efikasnijih i za većinu građana neprijatnijih krivičnih sankcija (makar u trendu resocijalizacije, gde je izricanje zatvorske kazne ravno senzaciji) novčana kazna, je bila izrečena u 15% slučajeva, što je trend koji bi, eventualno, mogao da se proširi na račun mere upozorenja – uslovne osude, uprkos prigovoru da će teret sankcije izražen u novcu, jednim delom opteretiti i oštećenog (tačnije celu porodicu), čime će biti dvostruko pogođen; posledicom krivičnog dela i štetnim dejstvom krivične sankcije. Uprkos malom broju izrečenih zatvorskih sankcija, koji se ispoljava i kod ovog krivičnog dela, smatram da bi intenziviranje zatvorskih sankcija, osim kod teških oblika krivičnog dela, imalo loše posledice, posmatrano sa sociološkog aspekta. Već je bilo reči o svojevrsnom “situacionom” karakteru krivičnog dela nasilje u porodici, gde se, povremeno i iz “najboljih osećanja” i njihovog neumesnog stavljanja na znanje članu porodice proizilazi biće krivičnog dela. S druge strane, čak i tamo gde je porodično nasilje produkt bahatosti minule ljubavi i sl. članovi porodice najčešće žele da iz *viših* interesa očuvaju tu zajednicu, nadajući se da će se takvo stanje promeniti. Zatvorska kazna i trajni žig člana porodice (koji žigoše, poput novčane kazne i čitavu porodicu), odnosno negativne posledice koje kazna zatvora nosi sa sobom (ekonomsko slabljenje položaja porodice usled gubitka posla, te protezanje tog problema i nakon povratka osuđenog iz zatvora, koji usled kriminogene prošlosti ne može lako da pronade zaposlenje, sramota i sl.) će otežati porodičnu resocijalizaciju i udaljiti ih od „novog početka”.

Osnivanje međuresornih radnih grupa, tendencija da se u većim tužilaštvima formiraju posebna odeljenja čija će nadležnost biti isključivo procesuiranje nasilja u porodici, obučavanje i upoznavanje svih državnih službenika i funkcionera koji uzimaju učešće prilikom rasvetljavanja i gonjenja učinilaca ovih krivičnih dela sa filigrantskim (prevashodno psihološkim) pojedinostima koje postoje kod porodice izložene internom nasilju, rasprostranjena medijska kampanja u vezi prepoznavanja žrtava i alarmiranja nadležnih organa, te mnogobrojne akcije NVO sektora koji se već dve decenije intenzivno bavi ovim pitanjem, samo su neki od pokazatelja da je srpsko društvo na dobrom putu da se suprotstavi nasilju u porodici.

⁵⁴ Navedeni podaci preuzeti sa sajta: <http://pravnikener.org/sr/vesti/nasilje-u-porodici-kaznena-politika-sudova/>, očitavanje 30. 12. 2015.

⁵⁵ Uprkos činjenici da je 80% slučajeva nasilja u porodici izvršeno u stanju alkoholisanosti.